Dimensiunea evaluativă a discursului critic

Alina-Ioana STAN
Universitatea din Bucureşti
alinaioanastan@yahoo.com

Abstract: The aim of this paper, *The evaluative dimension of the critical discourse*, is to demonstrate the evaluative dimension of critical discourse in book reviews and to establish a classification of the values invoked by the reviewer. Moreover, our analysis will identify different types of evaluation and the influence of the discourse structure on the evaluation process.
The main theoretical references and models of analysis that we use are the study of Monika Bednarek, *Evaluation in context* (2006), the research J. R. Martin and P. R. White, *The language of evaluation. Appraisal in English* (2005), and *Evaluation in context*, a study published in 2014 and edited by Geoff Thompson and Laura Alba-Juez.
The corpus our analysis is based on consists of 100 book reviews written in the Romanian cultural space by the Romanian reviewers. The book reviews were published during July 2016-December 2017 on the 11 of the most famous Romanian cultural journal's websites: "Astra", "Convorbiri literare", "Dilema Veche", "Echinox", "Observator cultural", "Orizont", "Ramuri", "România literară", "Suplimentul de cultură", "Tribuna" and "Vatra".
Keywords: *critical discourse, book review, evaluation, values, structure.*

I. Introducere

Lucrarea *Dimensiunea evaluativă a discursului critic* îşi propune să pună în lumină, aşa cum anticipează şi titlul, dimensiunea evaluativă a discursului critic din cadrul recenziilor de carte. În acest sens, principalele obiective ale cercetării noastre sunt: identificarea structurii prototipice a recenziilor de carte, identificarea elementelor evaluate şi a valorilor invocate în procesul de evaluare. Pentru analiză am utilizat un număr de 110 recenzii de carte publicate în perioade iulie 2016 -ianuarie 2017.

Considerăm necesar să precizăm faptul că prin sintagma *discurs critic* înţelegem discursul performat în cadrul formelor de manifestare a criticii literare; domeniu care în cercetarea noastră va fi restrâns la recenziile de carte. Deşi statutul acestor tipuri de texte în raport cu critica academică a fost îndelung discutat, existând chiar respingeri ale practicii din domeniu [Wellek, 1970: 3], recenziile ocupă un loc important în cadrul acestei discipline. Mai mult decât atât, acest tip de texte se bucură de un spaţiu editorial de manifestare foarte extins şi de încrederea publicului [Vasquez, 2014: 1], ajungând să acopere domenii şi pieţe de consum dintre cele mai diverse, de la cultură la turism, gastronomie, imobiliare etc.

Având în vedere faptul că nu doar locul recenziei în cadrul criticii literare a fost discutat, ci şi raportul stabilit cu practici precum cronica literară, propunem următoarea definiţie de lucru: recenzia reprezintă forma de manifestare a criticii literare, de dimensiuni

BDD-A30208 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:09 UTC)

reduse, care oferă cititorilor informaţii cu privire la ultimele publicaţii literare. În urma procesului de evaluare desfăşurat în cadrul recenziei sunt puse în lumină structura, valoarea estetică şi valoarea practică a obiectului cultural prezentat.

2. Prezentarea corpusului

Cele 110 recenzii care alcătuiesc corpusul nostru au fost preluate din varianta online a celor mai cunoscute reviste culturale contemporane româneşti: „Astra", „Convorbiri literare", „Dilema Veche", „Echinox", „Observator cultural", „Orizont", „Ramuri", „România literară", „Suplimentul de cultură", „Tribuna" şi „Vatra".

Criteriile de selecţie a revistelor din care au fost preluate textele au fost zona de provenienţă şi influenţa exercitată în domeniul literaturii şi al culturii, în general. Pentru ca analiza noastră să ofere o imagine echilibrată despre discursul critic ca gen discursiv, am ales ca revistele culturale să fie selectate atât din Bucureşti, cât şi din oraşe de provincie considerate importante centre culturale. În ceea ce priveşte rolul de recenzent, acesta este îndeplinit şi asumat de autori, critici, istorici, cronicari, oameni de cultură sau profesori universitari români. Identitatea recenzenţilor nu este relevantă pentru studiul nostru, întrucât nu ne propunem să realizăm o prezentare individuală sau comparativă a identităţii criticului.

3. Cadrul teoretic

În *Evaluation in context* [2006], Monika Bednarek defineşte evaluare ca fiind un fenomen textual complex, ce poate fi înţeles, analizat şi interpretat corect doar prin raportarea la contextul în care se realizează. Din perspectiva acestei interdependenţe, Legallois şi Lenepveu [2014: 16] avertizează cu privire la elementele care pot duce la apariţia unor probleme în analiza evaluării. Principalele surse ale acestor probleme sunt: terminologia diferită de la o cultură la alta (în literatura franceză de specialitate întâlnim *jugements de valeurs*, *sentiments*, *opinions*; în timp ce în cultura engleză acestor termeni le corespund *stance*, *appraisal*, *attitude*, *judgement*), termenii proveniţi din domenii diferite, precum lingvistică, psihologie, ideologie etc; realizarea procesului evaluativ din multiple perspective, în funcţie de domeniul în care este utilizat; dar şi caracterul eterogen al obiectivelor stabilite în analiza acestui proces.

Studiile privind discursul evaluativ au întâmpinat întotdeauna dificultăţi în privinţa metodologiei, a terminologiei utilizate sau a obţinerii unor rezultate finale şi general valabile. În acest sens, Agata Jackiewicz [2014: 4] consideră că însuşi obiectul de studiu este cauza acestor dificultăţi întâmpinate de cercetători, întrucât graniţele dintre afectivitate, axiologie, apreciere şi evaluare sunt laxe. Având în vedere complexitatea pe care o presupune procesul de evaluare, dar şi complexitatea şi paradoxul disciplinei critice, am hotărât ca în stadiul actual al lucrării noastre să identificăm elementele evaluate, tipurile de evaluare şi să realizăm o clasificare a valorilor în funcţie de trei criterii.

În articolul *Appraising appraisal* [2014], Mary Macken-Horarik şi Anne Isaac realizează o distincţie semnificativă pentru studiul evaluării, aceea dintre atitudinea evaluativă explicită şi atitudinea evaluativă implicită dintr-un text. Evaluarea explicită poate fi uşor de identificat la nivelul textului, întrucât aceasta se manifestă prin utilizarea unui lexic evaluativ, care exprimă sau numeşte direct valorile promovate de recenzent. În cazul evaluării implicite, publicul este cel care decodează secvenţe discursive în care evaluarea şi valoarea pe care o include sunt doar sugerate.

Distincţia *explicit vs implicit* reprezintă un argument important în susţinerea tezei noastre, conform căreia discursul recenziilor de carte este unul predominant evaluativ, întrucât procesul de evaluare nu se rezumă doar la utilizarea unui lexic evaluativ, ci

BDD-A30208 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:09 UTC)

presupune o selecţie a mişcărilor discursive, a elementelor evaluate şi a strategiilor discursive utilizate. Toate aceste elemente pot furniza informaţii evaluative importante.

3. Structura recenziilor

În lucrarea *Book review and disciplinary discourses: defining a genre* [1995], Desiré Motta-Roth stabileşte structura prototipică a recenziilor, alcătuită din cinci mişcări (*moves*) (introducerea cărţii, evidenţierea principalelor caracteristici ale cărţii, evidenţierea anumitor părţi ale cărţii şi evaluarea finală a cărţii) şi un număr variabil de strategii (*strategies*). Modelul lui Motta-Roth a fost reinterpretat de Maite Taboada în 2011, care a identificat două etape ale tacticii discursive utilizate de recenzent: etapa descriptivă (*descriptive stages*) şi etapa evaluativă (*evaluative stages*). În identificarea structurii specifice recenziilor de carte care alcătuiesc corpusul nostru am adoptat distincţia descriptiv-evaluativ (pe care o realizează Taboada) pentru cele cinci mişcări identificate de Motta-Roth. Structura care a rezultat este alcătuită din două etape: descriptivă şi evaluativă. Etapei descriptive i se subordonează mişcările a) prezentarea contextului căruia îi aparţine cartea, b) prezentarea pe scurt a cărţii, c) prezentarea autorului; iar etapei evaluative mişcările d) prezentarea detaliată a cărţii şi e) evaluarea finală a cărţii.

Deşi am preluat distincţia lui Taboada, descriptiv-evaluativ, cele două componente nu sunt foarte bine delimitate la nivelul corpusului nostru, graniţa dintre cele două componente fiind laxă. Acest aspect poate fi pus în relaţie cu distincţia *evaluare explicită* vs *evaluare implicită*, întrucât descrierile inserate în recenzii nu au doar un rol informativ, decorativ, ci şi un important rol evaluativ.

Acestor trăsături li se adaugă ordinea variată a celor cinci mişcări (acestea nu apar în toate textele, recenzentul alegând mişcările care corespund nevoilor lui discursive), care pun în lumină gradul ridicat de libertate specific acestui tip particular de discurs în spaţiul cultural românesc.

4. Elementele evaluate

În ceea ce priveşte elementele evaluate, recenziile care alcătuiesc corpusul nostru prezintă următoarele elemente: (a) cartea propriu-zisă, anumite capitole sau secvenţe importante ale cărţii, (b) scriitura autorului şi (c) identitatea lui profesională. Elementele identificate pot fi prezentate toate în cadrul aceleiaşi recenzii, chiar dacă în proporţii diferite.

(a) **CL1:** „ [...] o carte care să surprindă ceva dintr-o anume zonă a copilăriei din zilele noastre devine deosebit de interesantă. [...] Cu siguranţă, meritele evidente ale romanului lui Zup ţin de descrierile aplicate şi de felul în care configurează, convingător şi neforţat, patru imagini diferite de copii-şcolari. [...]"

DV3: „[...] Ajunsă la a VI-a ediţie, cartea a demonstrat să reziste la mai multe recitiri (distanţate în timp), neexistînd riscul perimării. Fără efortul considerabil al lui Cosmin Ciotloş, fără decodările sale minuţioase din cele aproape o sută de pagini de „însemnări de lectură", *Levantul* ar fi continuat să fascineze mai mult prin misterioasele sale încifrări. [...]"

(b) **CL1:** „[...] De aici se poate vorbi de priceperea scriitoricească a unui autor care, deşi încă tînăr, reuşeşte să se apropie într-un mod remarcabil de ceea ce înseamnă duritate existenţială, trăită şi înţeleasă din perspectiva copilului (teoretic inocent) şi nu a adultului. [...]"

DV4: „[...] Scriitorul vede şi, mai ales, aude enorm – de la clişeele şi agramatismele din presa scrisă şi din televiziune, pînă la romgleza corporatistă –, şi uneori simte monstruos. Dar, cum spuneam şi altădată, ochiul prozatorului face, măcar pentru o

BDD-A30208 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:09 UTC)

vreme, lumea suportabilă, căci umorul său investeşte prostia, mitocănia, şmecheria şi kitsch-ul cu „preţuri noi". Radu Paraschivescu speculează ca nimeni altul diferenţele, contrastele şi excesele, şi îşi construieşte prozele – atent la detalii, replici şi figuri de stil, cu voluptatea expresiei [...]"

(c) **CL2:** „Ioan Dehelean este deja om cu operă prin cele trei apariţii editoriale [...]."

CL5: „Prin *viaţa cealaltă şi moartea cealaltă* (ediţia a doua, Editura Vinea, 2012) Nicolae Tzone a încheiat o etapă poetică începută cu *Nicolae magnificul* (Editura Vinea, 2000), continuată cu un volum cu titlu impertinent şi voit tautologic *Capodopera maxima* (Editura Vinea, 2007)."

OC2: „[...] Născut în 1955 la Marsilia, Régis Jauffret este un scriitor care a început târziu, după o serie considerabilă de romane, să aibă priză la public [...] Scriitor de extremă actualitate, mereu incomod (a avut şi două procese!), de-a dreptul provocator, Régis Jauffret este astăzi, cred, una dintre cele mai puternice voci literare franceze; un scriitor remarcabil [...]"

Inventarul elementelor evaluate în recenziile de carte nu este limitat la informaţii despre temă sau despre carte în general. Aceste elemente alcătuiesc o gamă variată şi prezintă, totodată, apropierea recenzentului de obiectul evaluat. De asemenea, prezentarea şi evaluarea acestora îl familiarizează pe cititor cu obiectul cultural prezentat şi îi oferă o cheie de lectură.

5. Valorile promovate

Indiferent de domeniul în care se realizează procesul de evaluare, valorile invocate în cadrul acestuia reflectă credinţele sociale şi atitudinile membrilor din comunitatea implicată în actul evaluării. Valorile invocate în discursul critic trebuie să fie împărtăşite atât de cei care produc discursul – recenzenţii –, cât şi de publicul acestora. În cazul recenziilor de carte, însă, valorile sau, mai degrabă, sensurile acestora sunt negociate. Nu de puţine ori, recenzentul corectează şi critică unele judecăţi de valoare ale altor recenzenţi. În tabelele care urmează am realizat un inventar al valorilor utilizate de recenzent în procesul de evaluare, având în vedere trei criterii: elementul evaluat, importanţa acordată valorii şi valoarea-tip căreia i se subordonează expresiile evaluative.

Din punctul de vedere al importanţei, valorile se clasifică în *valori primare* (valori specifice domeniului criticii literare şi general acceptate ca fiind conotate pozitiv) şi *valori secundare* (valori conotate pozitiv doar în evaluarea recenzentului, primind statutul de valoare doar în contextul acestei evaluări). Au existat, însă, şi valori care nu au putut fi subordonate niciuneia dintre aceste două subcategorii şi, mai mult decât atât, nu sunt conotate pozitiv. Prin urmare, a rezultat o a treia categorie: categoria *antivalorilor*.

5.1. Valori atribuite cărţii

Valori primare	*Valori secundare*	*Antivalori*
Efect stilistic: (carte) extraordinară din toate punctele de vedere (roman) splendid, (subiect) excentric (roman) extrem de incitant **Utilitate**:(roman) instructiv (carte) necesară **Succes**:(carte) cult	**Actualitate**: (carte) târzie	**Originalitate**: (roman) neobişnuit (formulă) neobişnuită (debut) greu de clasat

BDD-A30208 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:09 UTC)

5.2. Valorile atribuite scriiturii

Valori primare	*Valori secundare*	*Antivalori*
Originalitate: una dintre cele mai originale şi integre opere (univers psihologic) neegalat (creaţie cu adevărat) unică concluzie şi premise clare **Utilitate**:cea mai importantă recuperare editorială **Efect stilistic:** (naraţiun) foarte agreabilă (observaţii) concentrate şi memorabile splendid (joc scriptural) (proză) foarte alertă extraordinară (tehnică a gradaţiei) texte remarcabile lirism subtil şi rafinat excelent îngrijită	**Efect stilistic**: (basm) noir şi excesiv (proză) aparent simplă limbaj frust, plin de regionalisme, colocvial şi afectiv	**Originalitate**: (Sergiu Ruba e) comun cel mai modest volum **Efect stilistic**: prea discret neverosimil atmosferă sufocantă autobiografie fără autoreferinţă versuri de o concreteţe mai puţin fericită

5.3. Valorile atribuite identităţii autorului

Valori primare	*Valori secundare*	*Antivalori*
Originalitate: (scriitor) remarcabil una dintre cele mai puternice voci literare franceze memorabil în formulări **Efect stilistic**: (povestitor) fără dramatism (autor) cult, sprinţar, cu lexic bogat observator acut al istoriei (om) liber (povestitor cu) talent **Intelectual**: (autorul) aparţine rasei de intelectuali **Generozitate**: (Mario Livio) e un filantrop	**Originalitate**: (ficţionar) versatil (om) revoltat un dezrădăcinat preocupat mai mult decât oricine de spectacolul grotesc neinteresat de zgomotul şi gloria lumii scriitoriceşti **Efect stilistic**: mereu incomod de-a dreptul provocator (scriitor) de extremă Acuitate	**Efect stilistic:** pesimist în evaluări (autorul) nu are suficient spirit critic

Inventarul realizat pune în lumină faptul că elementul central al evaluărilor este scriitura, fiind urmată de autor şi de cartea propriu-zisă. Cele mai utilizate valori sunt valorile primare, cunoscute publicului, care pot fi uşor validate şi acceptate de acesta şi care vizează latura estetică şi originalitatea produsului cultural. De asemenea, valorile cel mai des utilizate se regăsesc atât în domeniului literar, cât şi în domeniului publicistic. Una dintre

BDD-A30208 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:09 UTC)

aceste valori este originalitatea care, la fel ca în perioadele antică şi medievală [Vasile, 1988: 9], prezintă mai mulţi termeni echivalenţi. Astfel, în recenziile analizate, ideea originalităţii este exprimată şi prin cuvinte şi sintagme de tipul *caracter remarcabil*, *memorabil*, *de neegalat*, *extraordinar*. Originalitatea, însă, nu este specifică doar domeniului literaturii, aceasta constituie o valoare reprezentativă şi pentru domeniul publicisticii. În *Evaluation in media discourse* [2006], Monika Bednarek preia clasificarea valorilor promovate în ştirile din ziar propusă de Bell [1991]. În această clasificare am regăsit următoarele valori: caracterul neaşteptat, unicitatea (pe care o punem în relaţie cu originalitatea), caracterul recent (o valoare intrinsecă promovată de recenziile de carte) şi caracterul elitist (pe care îl subliniează recenzentul de multe ori atunci când face referire la educaţia unui scriitor). Această listă de valori, reprezentative pentru domeniul publicisticii, dar pe care le regăsim şi în texte de critică literară, pun în lumină influenţa puternică pe care spaţiul de difuzare l-a avut (şi încă îl are) asupra actului critic, asupra evaluării.

6. Concluzii

În urma analizei structural-funcţionale pe care am propus-o, am pus în lumină dominanta evaluativă a discursului critic din recenziile de carte. Având în vedere funcţia intrinsecă a disciplinelor critice (evaluarea), în cercetarea noastră am încercat să depăşim limitele unei analize bazate pe distincţia pozitiv-negativ şi pe cercetarea lexicului explicit evaluativ. Astfel, am putut observa faptul că dimensiunea evaluativă a recenziilor este determinată de o serie de factori. Unul dintre aceştia este structura discursului critic, reprezentată de două etape (descriptivă şi evaluativă), între care există o graniţă laxă. Acest aspect determină trecerea progresivă de la o evaluare explicită la o evaluarea implicită, pe care o regăsim în cadrul mişcărilor de tip descriptiv şi care reprezintă un al doilea factor.

În ceea ce priveşte valorile utilizate, acestea au putut fi clasificate în funcţie de elementul evaluat, de importanţă şi de valoarea-tip căreia i se subordonează. Am observat faptul că elementele evaluate în cele mai multe recenzii sunt cartea propriu-zisă, scriitura autorului şi identitatea profesională a acestuia; iar valorile pot fi primare (general acceptate ca fiind valori pozitive), secundare (primind statutul de valoare pozitivă doar în contextul evaluării recenzentului) şi antivalori (valori conotate negativ). Mai mult decât atât, una dintre valorile-tip dominante este originalitatea, reprezentativă atât pentru domeniul criticii literare, cât şi pentru domeniul publicistic (una dintre influenţele semnificative ale domeniului critic).

BIBLIOGRAFIE

Bednarek, 2006: Monika Bednarek, *Evaluation in media discourse*, New York, Continuum.

Bednarek, 2014: Monika Bednarek, "*An astonishing season of destiny!* Evaluation in blurbs used for advertising TV Series" în Thompson, Geoff, Alba-Juez, Laura (eds.) *Evaluation in context*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, p. 197-220.

Isaac, Macken-Horarik, 2014: Anne Isaac, Mary Macken-Horarik, "Appraising appraisal", în Geoff Thompson & Laura Alba-Juez, *Evaluation in context*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.

Jackiewicz, 2014: Agata Jackiewicz, «Étude sur l'évaluation axiologique: présentation», în «Langue française», 4, nr. 184, p. 5-16.

Legallois, Lenepveu, 2014: Dominique Legallois & Véronique Lenepveu, «L'évaluation dans les textes: des relations interpropositionnelles aux séquences discursives», în «Langue française», 4, nr 184, p. 17-33.

BDD-A30208 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:09 UTC)

Motta-Roth, 1995: Désirée Motta-Roth, "Same genre, different discipline: a genre-based study of book reviews in academe", vol. 17, nr. 2, São Paulo, Teze de doctorat nepublicate, Florianopolis, Brazilia, Universitatea Federală Santa Catarina, p. 99-131.
Taboada, 2011: Maite Taboada, "Stages in an online review genre", în "Text and Talk", 31-2, p. 247-269.
Vasile, 1988: Marian Vasile, *Conceptul de originalitate în critica literară românească*, Bucureşti, Editura Cartea Românească.
Vasquez, 2014: Camilla Vasquez, *The discourse of online consumer review*, Bloomsbury Publishing.
Wellek, 1967: René Wellek, *Teoria literaturii*, trad. Rodica Tiniş, Bucureşti, Editura pentru literatură.
Wellek, 1970: René Wellek, *Conceptele criticii*, trad. Rodica Tiniş, Bucureşti, Editura Univers.
Wellek, 1974: René Wellek, *Istoria Criticii literare moderne*, vol. I-II, trad. Rodica Tiniş, Bucureşti, Editura Univers.

BDD-A30208 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:34:09 UTC)